

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

№10
2025

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

*Elektron nashr. 342 sahifa,
3-oktyabr, 2025-yil.*

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F.O. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalarini tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F.O. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – doctor of philosophy (PhD) in psychology

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

“Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo‘yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo‘yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta’limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo‘yicha
ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

The Use of Innovative Pedagogical Technologies in the Development of Critical Thinking	16
<i>Gulnar Atakhanova Orinbaevna</i>	
Current Aspects of Designing and Implementing Extracurricular Educational Activities at the Primary General Education Level.....	20
<i>Amankosova Dinara Gabitovna</i>	
Maktabgacha ta'lim tizimida tarbiyachi shaxsiyati va kasbiy mahorati shakllanishining nazariy asoslari....	24
<i>Axmadaliyeva Moxlaroy To'xtapolatovna</i>	
Pedagogical Model and Stages of Teaching Subjects Through a Project-Based Approach	28
<i>Bannayev Qosimjon</i>	
Lotin tili va zamonaviy tibbiy terminologiya: tarixi, vazifasi va amaliy ahamiyati	31
<i>Eshmurodova Shirin Oybekovna</i>	
Motor alaliyaning nonutqiy simptomatikasi	34
<i>Isayeva Mushtariy Alisher qizi</i>	
Talabalar etnomadaniy kompetentligini rivojlantirishning pedagogik-psixologik omillari	38
<i>Isomiddinov Asliddin Baxriddin o'g'li</i>	
Texnologiya darslarida o'quvchilarning texnik savodxonligini robototexnika elementlari asosida rivojlantirish.....	41
<i>Jabborova Umida</i>	
Fizika fanini mutaxassislik fanlari integratsiyasi asosida o'qitishda bo'lajak muhandislarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslari	45
<i>Xayrullayev Asliddin Isatullayevich</i>	
Talaba tomonidan mutaxassislik tilini o'zlashtirishda monologik nutqni o'rgatishning samarali usullari masalasi haqida.....	51
<i>Karimov N. M.</i>	
Zamonaviy pedagog kadrlar tayyorlashda kasbiy motiv va motivatsiyaning o'rni	54
<i>Melikova Einora Shuxratovna</i>	
Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarini tayyorlashda pragmatik kompetensiyaning roli.....	58
<i>Mustafayeva Nilufar Ulashovna</i>	
O'quvchilarda iqtisodiy tafakkurni rivojlantirishning pedagogik strategiyalari	62
<i>Nishonova Dilafuz</i>	
Computer-Based Formative Assessment: Advantages and Challenges in Teaching English to High School Students	66
<i>Obidjonova Shokhista Bakhtiyorovna</i>	
Metata'lim texnologiyalari asosida bo'lajak maktabgacha ta'lim mutaxassislarini tayyorlash tizimini takomillashtirish.....	70
<i>O'rolboyeva Durdona Sayfiddin qizi</i>	
Sun'iy intellekt asosidagi darslarning an'anaviy darslarga nisbatan samaradorligini qiyosiy tahlil qilish.....	73
<i>Rasulev Bobirjan Atxamovich</i>	
Pedagogik faoliyatda pedagogning kasbiy taraqqiyoti motivatsiyasining psixologik xususiyatlari	78
<i>Rustamova Surayyo Shaxobiddinovna</i>	
Innovatsion kompetentlik tushunchasi va uning ilmiy-pedagogik asoslari.....	84
<i>Soliyev Eliyor Ravshan o'g'li</i>	
Nutqida nuqsoni bo'lgan bolalar eshituv idrokini o'yinlar yordamida rivojlantirishning samarali usullari	88
<i>Xalilova Shahnoza</i>	
Zamonaviy ta'limda kommunikativ kompetensiyaning o'rni va ahamiyati.....	92
<i>Yaqubova Nigoraxon Ibrohimjon qizi</i>	
Soliq yuki – mamlakat soliq soliq tizimining asosiy mezonidir	97
<i>Suyunov Otabek Shuxrat o'g'li</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish va takomillashtirish yo'llari	101
<i>Ibodova Sarvinoz Sayfilloyevna</i>	
Oliy ta'lim muassasalarida gosital pedagogika fanini o'qitishning dolzarb masalalari va uning uslubiy ta'minoti	106
<i>Inogamova Dilfuza Rahmatullaevna</i>	

Chizma geometriya va kompyuter grafikasi: an'anaviy fan va zamonaviy texnologiyaning uyg'unlashuvi .	111
Raximov A. M., Tairova N. S., Sabirova D. U., Xasanova S. T., Tashpulatov R. X.	
Геймификация в обучении английскому языку на начальном этапе обучения	114
Курбанова Назира Низомиддиновна	
Talabalarda tanqidiy va evristik fikrlashni shakllantirishda raqamli texnologiyalarning o'rni	117
Adjiev Nayrullo Nazrulloevich	
Konstruktiv yondashuv asosida tabiiy fanlar (science)ni o'qitish metodikasi.....	122
Amirullayeva Barno Abdulhaqovna	
Kimyo o'qitishda o'quvchilarning ijodiy faoliyatini shakllantirishning tajriba-sinov natijalari.....	126
Artiqov Maqsud Bahodirovich, Babanazarova Ayzada Omirbaevna	
Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarni bilingvist sifatida shakllantirishda til o'rganish ko'nikmalari va kompetentsiyalarining rivojlanishi	131
Axmadjonova Gulira'no Muxtorjon qizi	
Talabalarining ijtimoiy kompetensiyalarini shakllantirishda kooperativ ta'limning metodik yondashuvlari.....	135
Botiraliyeva Gulobar Mahamadismoil qizi	
Talabalarni intellektual faoliyatga tayyorlashda ijtimoiy sherikchilikning pedagogik va metodik asoslari	139
Dilbarjonov Avazbek Ravshanbek o'g'li	
Teacher-Centered and Child-Centered Methods in Early Childhood Education: Insights From Finland and Uzbekistan	143
Djaparova Gulnoza	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida "Metodik mahorat kuni" va "Metodik mahorat soati"ni tashkil etish	150
Do'stov Davron Zulhaydarovich	
Theoretical, Methodological, and Practical Factors of Differentiated Education	155
Ergash Shonazarovich Khasanov	
Maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual qobiliyatini rivojlantirishda kognitiv yondoshuv	160
Gulbahor Xamidova	
Mustaqil ta'lim – mustahkam bilim.....	164
Halima Shukurova Sunatullayevna	
Integrating Google Classroom and Project-Based Learning for Enhanced Synchronous and Asynchronous Education.....	168
Inomkhojaeva Shodiyakhon Abdukodirkhoja qizi	
O'quvchilarning innovatsion fikrlash ko'nikmalarini takomillashtirishning nazariy asoslari.....	174
Mamadaliyev Axadjon G'aniboyevich	
Hududiy rivojlanishda innovatsion yondashuvlarni strategik boshqaruvga integratsiya qilish yo'llari.....	177
Mo'minov Fazliddin Xusniddin o'g'li	
O'rta yoshdagi ayollarda harakat faoliyatini rivojlantirishda milliy o'yinlarning pedagogik ahamiyati	184
Mustafoev Sherali	
Pedagogical and Psychological Foundations of Developing Higher-Order Thinking Skills in Students.....	188
Nasimova Zarina Isomiddin kizi	
Pedagogik ijodkorlikning kasbiy professionallikda namoyon bo'lish xususiyatlari.....	193
Numonova Dildor Umurzoqovna	
Ko'zi oqiz boshlang'ich sinf o'quvchilarining kommunikativ kompetentsiyasini o'rganishning nazariy asoslari	196
Qarshiboyev Asliddin	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish masalalari.....	200
Qilichova Marxabo Xudayqulovna	
The Transformation of Existential Thought in British Literature: Iris Murdoch's Philosophical Humanism and the Reinterpretation of Freedom	204
Rahmonqulova Zarnigor Nasimjon qizi	
Sportchilarning elektron platformalardan foydalanishning metodik tahlili	209
Saydullayev Zafar Erkinovich	
Adabiy ta'limda estetik tarbiya	216
Sharipov Elmurod Sa'dulla o'g'li	
O'qituvchi-trenerning ko'p qirrali kasbiy-pedagogik funksiyalari	220
Sulaymonov Jaxongir Solijonovich	
Uzluksiz kasbiy rivojlanishda art-pedagogikaning o'qituvchilar hissiy farovonligiga ta'siri	223
Suvanova Kamola Raimqul qizi	

Raqamlashtirish muhitida umumta'lim maktablarida ta'lim sifatini oshirish	226
<i>Xamidova Komila Maxmudovna</i>	
Oliy ta'limda kvest texnologiyasi yordamida fizika fanining murakkab tushunchalarini o'zlashtirish samaradorligini oshirish metodikasi.....	231
<i>Yo'ichiyev Shaxriyor Xusanovich, O'rinboyeva Kumushoy Sultonbek qizi</i>	
Совершенствование профессиональных компетенций будущих инженеров на основе интегративного подхода	235
<i>Умарова Гулчехра Абитовна</i>	
Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning aqliy qobiliyatining psixologik xususiyatlari	238
<i>Alanazarova Sholpan Artikbaevna, Artiqbaeva Miyassar Jumanazarovna</i>	
Biologiya ta'limida innovatsion metodlarni joriy etishda ta'lim menejmentining roli	241
<i>Allayorova Maloxat Normaxmat qizi</i>	
Integrating Innovative Technologies for the Enhancement of Speech and Communication Skills Among Learners With Intellectual Disabilities in Uzbekistan: Pedagogical Approaches and Developmental Outcomes	244
<i>Donisheva Gulruy Akhrorkulovna</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini o'quvchilar o'qish savodxonligini rivojlantirishga metodik jihatdan tayyorlash	247
<i>Doniyarov Mavlonbek Arabovich</i>	
Kimyoviy birikmalarda bog'lar sonini hisoblashning yangi matematik usullari	252
<i>Ergashev Vahob Ergashevich</i>	
Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mantiqiy tafakkurini rivojlantirish pedagogik muammo sifatida	257
<i>G'aniyeva Maftuna Abduaziz qizi</i>	
Pedagogika oliy o'quv yurtlarida steam fanlarini raqamli texnologiyalar asosida o'qitishning metodik asoslari	261
<i>Jamolova Sitara Muzaffar qizi</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining matematik tafakkurini rivojlantirishda didaktik o'yinlar va interaktiv metodlardan foydalanish samaradorligi	264
<i>Mamadiyrov Jamol</i>	
Zamonaviy ta'lim jarayonida talabalar mustaqil faoliyatini rivojlantirishda pedagogik yondashuvlar	268
<i>Mamayusupova Nafisa Abdulatifovna</i>	
Para yengil atletikachilarda nayza uloqtirish texnikasini takomillashtirish uslubiyati	271
<i>Qiyomova Shohsanam Yarash qizi</i>	
Difficulties in Enhancing Communicativeness of Pre-Service English Teachers	275
<i>Kurbonova Maftuna Fakhriddinovna, Mirzayeva Gulshan Azamatovna</i>	
Principles of Teaching Basic Foreign Language Skills (EFL)	278
<i>Samandarova Gulsara Ismatilloevna</i>	
O'quvchilarning innovatsion ta'lim muhitida tayanch kompetensiyalarini shakllantirishning dolzarbligi	282
<i>Toshpulatova Farida Radjabovna</i>	
Корпоративная культура педагогов и внутренняя стабильность ДОО	286
<i>Буранова Шохноза Абдуразаковна</i>	
Развивать личностные качества учащихся на уроках географии	290
<i>Шадиева Нигора Шариповна</i>	
Raqamli texnologiyalar yordamida oliy ta'lim sifatini oshirishda innovatsion yondashuvlar	295
<i>Baytileuova Gulnaz Quralbay qizi</i>	
Yangi avlod pedagoglarini tayyorlash: kompetensiyalar va qadriyatlarining roli	298
<i>Ro'ziboyeva Ma'mura Abdunabiyevna</i>	
Astronomiya fanini o'qitishda integrativ yondashuvdan foydalanib o'qitishning ta'lim tizimidagi o'rni	301
<i>Barakayeva Sarvinoz To'liqunovna</i>	
Alohida e'tiborga muhtoj bolalar bilan ishlashda yangi pedagogik texnologiyalarni qo'llash	305
<i>Usmonov Salohiddin Dushan o'g'li, Namozova Sevinch Asqar qizi</i>	
Ma'naviy-axloqiy sifatlarni tarbiyalashda pedagogik qadriyatlarining ustuvorligi	310
<i>Jumayeva Gulnara Tursunpulatovna</i>	
Talabalarni maktabgacha ta'lim tashkilotlarini maqsadli boshqarishga tayyorlashning nazariy asoslari	314
<i>Mahmudova Zulfiya Xomitovna</i>	
Pedagogical Methodology Improve Students' Professional Mobility in Acquisition of Specialty	319
<i>Khidirova Muhabbat Murodillayevna</i>	

Boshlang'ich sinf ona tili darslarida pedagogik texnologiyalardan foydalanish	322
<i>Ismoilova Surmaxon Amonovna, Yusupova Mohinur</i>	
Qoraqalpoqlarning dehqonchilik marosimlari	326
<i>Orinboyeva Go'zal Polatovna</i>	
The Complexity of Training Teaching Staff for Work in Public Schools Organized in Medical Stations in Uzbekistan.....	330
<i>Inogamova Dilduza Rakhmatullaevna</i>	
Boshlang'ich ta'lim texnologiya fanini o'qitishda STEM yondashuvi orqali o'quvchilarda mustaqil va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish.....	335
<i>Jabbarova Zuhra Omondullayevna</i>	
Eshitishda nuqsoni mavjud bolalarni nutqini shakllantirish metodikasi	338
<i>Z. N. Mamarajabova</i>	

ESHITISHDA NUQSONI MAVJUD BOLALARNI NUTQINI SHAKLLANTIRISH METODIKASI

Z. N. Mamarajabova

Nizomiy nomidagi O'zMPU "Surdopedagogka va maxsus pedagogikaning klinik asoslari" kafedrası professori, p.f.d.

Annotatsiya: Mazkur maqolada eshitishda nuqsoni mavjud bolalarning so'zlashuv nutqini shakllantirish mazmuni yoritilgan. So'zlashuv nutqini rivojlantirish bo'yicha olib boriladigan ish turlari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: eshitishda nuqsoni mavjud bolalar, so'zlashuv nutqi, mashqlar, dialogik nutq, suhbatlar, didaktik o'yinlar, jonli muloqot, innovatsion texnologiyalar.

Abstract: This article presents the content of spoken language formation in hearing-impaired children. It provides an analysis of the types of activities carried out to develop spoken language.

Key words: hearing-impaired children, spoken language, exercises, dialogic speech, conversations, didactic games, live communication, innovative technologies.

Аннотация: В данной статье раскрыто содержание формирования разговорной речи у слабослышащих детей. Проведен анализ видов работы, направленных на развитие разговорной речи.

Ключевые слова: слабослышащие дети, разговорная речь, упражнения, диалогическая речь, беседы, дидактические игры, живое общение, инновационные технологии.

KIRISH

Ona tili boshlang'ich kursi o'quvchilarning nutqini har tomonlama rivojlantirishni ko'zda tutadi. Kar bolalar maktabida nutq tadqiqot predmeti hisoblanadi. Eshituvchilar bilan muloqotda bo'lish qobiliyatini shakllantirish – kar o'quvchilarda so'zlashuv nutqini rivojlantirishning asosiy maqsadidir. Kar bolalar maktabining boshlang'ich sinflarida og'zaki nutqni rivojlantirish uch yo'nalishda olib boriladi: so'z (leksik daraja), so'z birikmasi va gap (sintaktik daraja), hamda bog'langan nutq (matn darajasi) ^[3,54].

Kar bolalar maktabida so'zlashuv nutqini rivojlantirish maqsadi talaffuz ustida ishlashni ham o'z ichiga oladi. Yuqorida ko'rsatilgan uch yo'nalish o'zaro bevosita bog'liq bo'lib, ular parallel tarzda rivojlantiriladi. Zero, so'zning ma'nosini o'zlashtirish gap uchun qurilish materiali bo'lsa, bu birliklarning o'zaro bog'lanishidan hikoya tuzish, bayon va insholar yozishda foydalaniladi. O'z navbatida hikoya va insholar yozish bo'yicha olib borilgan ishlar o'quvchilarning lug'at boyligini oshirishga, gap tuzish ko'nikmalarini takomillashtirishga hamda turli sintaktik konstruksiyalarni qo'llash malakasini rivojlantirishga xizmat qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Kar o'quvchilarning nutqini rivojlantirishda turli ko'rinishdagi mashqlardan foydalaniladi. Ular orasida eng muhimi – nutq mashqlarining murakkab tizimidagi yuqori bosqich bo'lgan bog'langan nutq mashqlaridir. Bunda lug'at, gap darajasidagi materiallar aniq mantiq asosida to'planib, matn va kompozitsiya tuzish bo'yicha bilimlar bilan birlashadi. O'quvchilarda so'zlashuv nutqini rivojlantirish tizimi amaliyotda quyidagi to'rt shartning bajari-lishiga bog'liq bo'ladi ^[1,43]:

- mashqlarning ketma-ketligi;
- mashqlarning samaradorligi;
- mashqlarning turli-tumanligi va har birining aniq maqsadga yo'naltirilganligi;
- barcha mashqlarning umumiy (asosiy) maqsadga xizmat qilishi.

Zamonaviy karlar maktabida ham, xuddi ommaviy maktablarda bo'lgani kabi, nutqni rivojlantirish til o'rganishning asosiy vazifasi sifatida qaraladi. Shu sababli nutq ustidagi mashg'ulotlar nafaqat ona tili fanida, balki barcha o'quv predmetlari darslariga ham kiritiladi ^[1:23].

So'zlashuv nutqini rivojlantirish bo'yicha ish turlari dasturning tegishli bo'limidagi quyidagi talablar asosida belgilanadi:

- murojaatni tushunish, buyruqni bajarish, ehtiyoj, istak va iltimosni bayon etish;
- o'qituvchi va tarbiyachi topshirig'iga ko'ra, shuningdek, shaxsiy ehtiyojga asosan do'stlarga va boshqa shaxslarga murojaat etish;
- bajarilgan yoki bajarilishi zarur bo'lgan ish haqida ma'lumot berish hamda bajarilganlik to'g'risida hisobot tuzish.

Uchinchi guruh talablariga muvofiq (savol berish va javob qaytarish) kar bolalar maktabida yopiq rasm yoki yopiq rasm to'plami bilan ishlash keng tarqalgan.

Ikkinchi guruh talablariga ko'ra (dialogda ishtirok etish), dialogni kengaytirish maqsadida turli o'yinlar, mashqlar, suhbat turlari va boshqa metodlar qo'llaniladi. Bu ish turlari kar o'quvchilarning oldindan o'ylangan mavzu bo'yicha yoki vaziyatga mos ravishda dialog yuritish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan bo'ladi ^[4:65]. Ular nafaqat dars jarayonida, balki darsdan tashqari mashg'ulotlarda ham qo'llanilishi mumkin.

Yopiq rasm ustida ishlash – karlar maktabida keng tarqalgan ish turlaridan biridir. Ushbu ishning maqsadi – bolalarni ko'rmagan rasmlar haqida savol berishga o'rgatish va savollar yordamida rasm mazmunini aniqlashdir. Bu jarayonda bolalarning barcha savollari aniq, motivli va mantiqan asoslangan bo'ladi, chunki ular rasmda nima tasvirlangani bilan chin dildan qiziqadilar.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ma'lum vaqt davomida kar bolalar maktabida bolalarni ochiq rasm bo'yicha savollar berishga o'rgatilgan. Ammo rasmni ko'ra turib o'quvchilarning savol-javob jarayoniga kirishishi yopiq rasm asosidagi savol-javobga nisbatan kamroq qiziqish uyg'otgan. Asosiysi, bu savollar bolalar uchun muhim ma'noga ega bo'lmagan, motivatsiya yetarli darajada shakllanmagan. Bolalar savolning muhim kommunikativ asosini, ya'ni nutqiy muloqotning asosiy komponentlaridan biri ekanligini anglashda qiynalishgan. O'quvchilarga yopiq rasm berilganda, suhbat rasm mazmunini aniqlash asosida tashkil etiladi. Bunday ish nafaqat boshlang'ich sinflarda, balki o'rta sinflarda ham davom ettiriladi. Yopiq rasm asosidagi suhbatni murakkablashtirish uch yo'nalish bo'yicha olib boriladi:

- rasm mazmuniga ko'ra;
- rasm asosidagi savollarning mazmuni va shakliga ko'ra;
- o'quvchilarning mustaqillik darajasiga ko'ra.

Birinchi sinfda rasmlar mazmuni sodda bo'ladi, unda albatta harakatlanayotgan bitta qahramon tasvirlangan bo'lishi kerak (bola o'qiyapti, qiz yuguryapti). II–III sinflarda esa bir nechta ob'ekt qatnashgan rasmni tanlash va ular asosida savol-javob tashkil etish mumkin (masalan, qiz qo'g'irchoqni kiyintiryapti, o'quvchi kitob o'qiyapti). III sinfda bolalarga bitta rasm o'rniga rasmlar to'plami (seriyali) beriladi. Masalan, o'qilgan ertaklar yuzasidan o'quvchilar savol berishadi va o'qituvchining javoblariga ko'ra, qaysi ertakning qaysi qahramoni haqida so'ralayotganini aniqlashadi. Birinchi sinfda rasmlar mazmuni va ularga tuzilgan savollar sodda bo'ladi: "Rasmda kim tasvirlangan?", "U nima qilyapti?", "Predmet kattami yoki kichikmi?". O'quv yilining oxiriga kelib, qahramonning tashqi ko'rinishi va kiyimiga oid savollar beriladi: "Sochi qanday?", "Ko'ylagi qanday?", "Qizchani oyog'ida qanday tufli bor?". Bolaning hayotidagi yaqin mavzular haqidagi suhbatlar – bu qiziqarli voqealar, bajarilgan ishlar, dam olish kunlari, bayramlar va ta'til haqidagi suhbatlardir ^[5:98].

Bunday suhbatlarning quyidagi turlari mavjud: birinchidan, bolalar ta'tildan kelgach, o'qituvchi dars boshlanishidan avval ularning ta'tilni qayerda o'tkazganini aniqlaydi. Masalan, kimdir Farg'onada dam olgan. Darsda o'qituvchi shu o'quvchiga savol berishni taklif etadi va u qanday, qayerda ta'til o'tkazganini so'raydi. Pedagog bolalarni oldindan ogohlantirib, ushbu suhbat asosida rasm chizish topshirig'ini beradi. Ikkinchidan, o'qituvchi ekskursiya haqida suhbatni tashkil etar ekan, ekskursiyaga borolmagan o'quvchilarni borgan o'quvchilarga savollar berishga undaydi. Shunga o'xshash suhbat maktabda o'tkazilgan bayram, ko'rilgan film yoki diafilm haqida ham bo'lishi mumkin. Suhbatning bu shaklida o'quvchilar bilmagan va bilishni istaydigan narsalar haqida savol berishadi. Ularning savollari aniq xarakterga ega bo'lib, motivatsion jihatdan asoslangan bo'ladi. Didaktik o'yinlar kar bolalarning dialogik nutqini rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi. Eng samarali o'yinlardan biri topishmoqli o'yinlar bo'lib, ular bolalarda qiziqish uyg'otadi va faollikni oshiradi. "Nima o'ralganini (berkitilganini)

top" o'yini dastlab o'qituvchi tomonidan, keyinchalik esa "kichik muallim" tomonidan ham olib borilishi mumkin. O'qituvchi o'ralgan narsani ko'rsatib, "Bu nima?", "O'ramning ichida nima borligini toping", deb so'raydi. So'ng bolalar bir-birlariga savollar berishadi: "Kattami yoki kichik?", "Rangi qanday?", "Shakli qanday?", "Kimniki?", "Shirinmi, achchiqmi, nordonmi?", "Eyish mumkinmi?", "Nima uchun ishlatiladi?". Javoblarga asoslanib, bolalar berkitilgan jismni topishadi. O'qituvchi bolalarga savol tuzishda yordam beradi, zarur bo'lsa ularni doskaga yozadi, "kichik muallim"ga esa javoblarni to'g'ri shakllantirish uchun kerakli so'zlarni beradi.

Mashqlar ham kar bolalarning dialogik nutqini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Berilgan vaziyatga ko'ra dialog tuzish mashqlarning eng qiziqarli turi hisoblanadi. Bu mashqlarni bolalarning ijodiy tasavvurlari va shaxsiy taassurotlari asosida insho yoki bayon yozishdan oldin o'tkazish mumkin. Bu esa, o'z navbatida, mavzu yuzasidan lug'atni faollashtirish hamda dialogik nutqning og'zaki va yozma shakllarini to'g'ri tuzishga imkon yaratadi. So'zlashuv nutqini rivojlantirishga qaratilgan mashqlarni barcha darslarda hamda darsdan tashqari vaqtlarda o'tkazish zarur ^[2:123]. Bunda tabiiy va maxsus vaziyatlardan foydalaniladi. Shu jarayonda qo'shimcha usul – "O'qituvchining to'liqsiz vazifalari" deb nomlanuvchi metoddan ham foydalanish mumkin. Bu usulda gapning biror bo'lagi tushurib qoldiriladi, bu esa tabiiy ravishda bolalarda savol tug'diradi. O'qituvchi bu savollarni tuzishda ularga yordam beradi.

XULOSA

Yuqorida keltirilgan so'zlashuv nutqini shakllantirish usullariga ko'ra, kar bolalar maktabida so'zlashuv nutqini rivojlantirish bo'yicha olib boriladigan ishlar tizimi va usullari turlicha bo'ladi. Ularning barchasi bolalarda nafaqat o'qituvchi bilan, balki o'zaro muloqotni shakllantirishga qaratilgan. O'qituvchi kar bolalarga dialogning tayyor sxemasini berish mumkin emasligini doimo yodda tutishi lozim, aksincha, dialog jarayonida yo'l qo'yilgan eng kichik o'zgarish ham katta qiyinchiliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli bolalarni dialogni ochib berish mashqiga o'rgatish zarur. Buning uchun ularni jonli muloqot davomida eng muhim narsani ajratib olishga, shundan so'ng ikkinchi darajali narsalarni farqlashga o'rgatish lozim. Hozir nimani so'rash muhimligini va undan keyin nimani so'rash kerakligini bolaga izchil o'rgatib borish so'zlashuv nutqini shakllantirishda ijobiy samara beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mamarajabova Z.N. Adabiy ta'lim jarayonida zaif eshituvchi o'quvchilar nutqini rivojlantirish. Pedagogika fanlari doktori dissertatsiyasi avtoreferati. – Toshkent: TDPU, 2020.
2. Mamarajabova Z.N. Ona tili o'qitish maxsus metodikasi. – Toshkent, 2020.
3. Малофеев Н.Н. Специальное образование в России и за рубежом. – Москва, 1996. – 180 с.
4. Марщенко Т.А., Михайловская Л.В. Речевая культура сурдопедагога как элемент педагогического мастерства. Материалы республиканской научно-практической конференции "Проблемы формирования профессиональной компетентности дефектолога". – Минск, 1997. – С. 18.
5. Назарова Н.М. Сурдопедагог: история, современность, проблемы, перспективы профессиональной подготовки. – Москва: Педагогика, 1992. – 456 с.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. №10

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.